

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

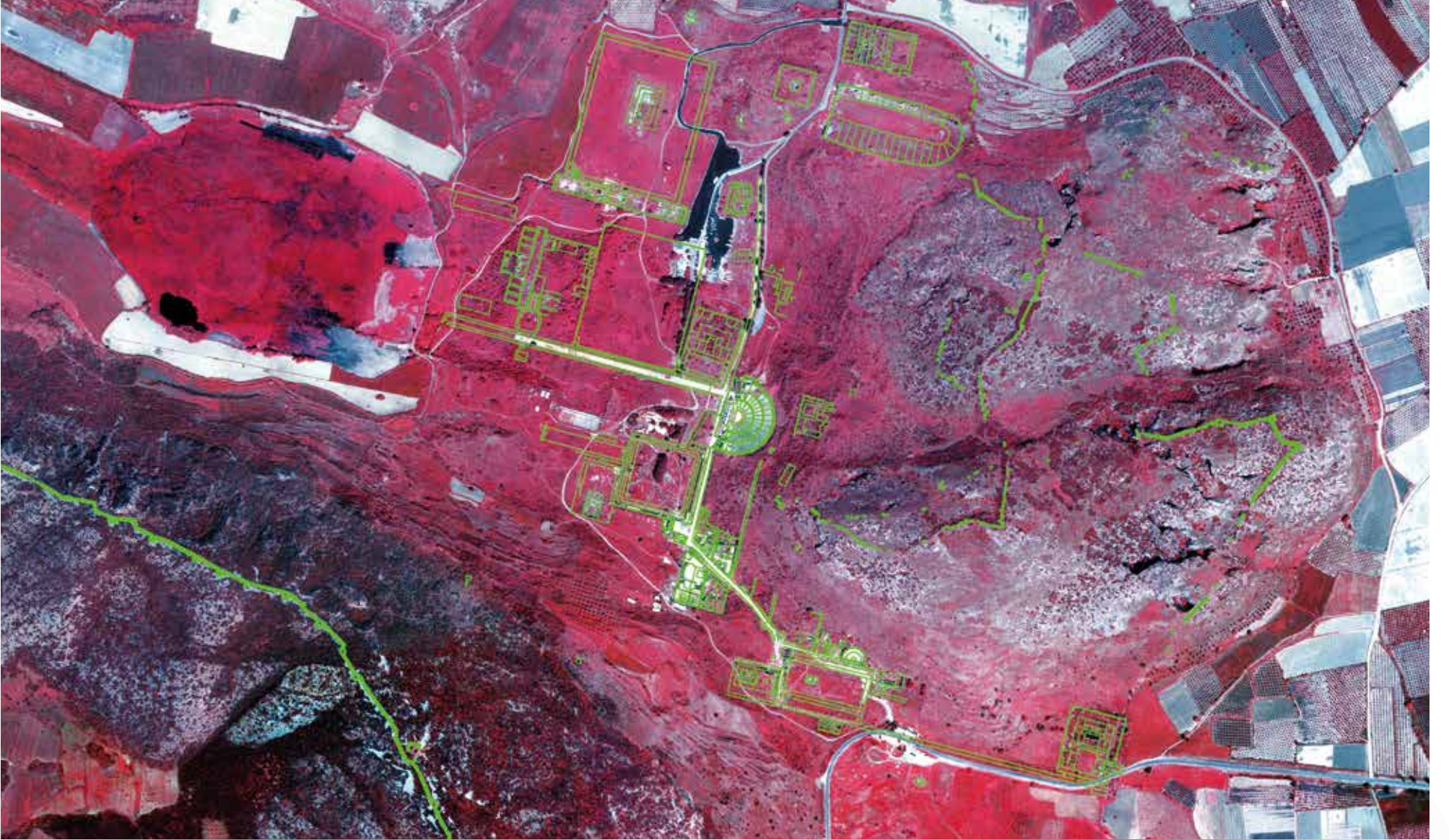
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

EFES

Tescilin Gerekçesi

Efes Antik Kenti Planı

Efes Alt Kapı'nın havadan görünüşü

Efes Üst Kapı (sağda), Hükümet Mahallesi 'ni (sağda) ve Tiyatro Mahallesi'ni (solda) bağlayan Kureterler Caddesi

Celsus Kütüphanesi ve Yamaç Evler

Kıyı çizgisine doğru Liman'ın bulunduğu ova

St Paul Hapishanesi olarak anılan Hellenistik kule

Kısa Sentez

Efes, Türkiye'nin Batı Ege kıyısında bugünkü Selçuk'un yakınında ve İzmir'in 70 km. güneybatısında yer alır. Alan esasen, Bülbüldağ (Bülbül Dağı) ile Panayırdag (Panayır Dağı) arasındaki ovada uzanırken Meryem Ana Evi, Bülbüldağ'ın güney yamaçlarında yer alır.

Çukuriçi Höyük'te M.Ö. 7. binyıldan başlayıp Selçuk'ta günümüze kadar olmak üzere Efes'te kesintisiz ve karmaşık bir yerleşim tarihi izlenebilir. Burası, elverişli coğrafi konumu nedeniyle seçkindir; ancak tarih boyunca sahil hattının sürekli olarak doğudan batıya doğru yer değiştirmesinin sıkıntısını çekmiştir. İnsan kaynaklı faaliyetin sebep olduğu bu sedimantasyon, kent alanının ve limanlarının yerinin birkaç kez değiştirilmesine yol açtı. Bu nedenle, 584,66 ha ölçüsündeki büyük alan, bugün Prehistorik, Arkaik, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Aydınoğulları, Osmanlı ve modern dönemden kentleşmenin, mimarlığın ve dinsel tarihin en büyük temsillerini ve kalıntılarını sergiler. Sonuç olarak, Efes'te yüzeyde farklı tarihsel dönemler görülebilir ve bu nedenle tüm tarihsel dönemler tek bir aday göstermeye dâhildir.

Efes, tüm tarihsel dönemlerde Ege Denizi ile Orta Anadolu arasındaki ulaştırmada ve ticarette her zaman önemli bir rol oynamıştır. En büyük limanlardan birine sahip olarak, en başından itibaren Anadolu ile Akdeniz dünyası arasında

ekonomik bir platform ve kültürel bir kesişim noktasıydı. Zaman içinde Efes, tarımsal üretime yönelik verimli art bölgesi ve zengin doğal kaynakları ile çevresi için her zaman ana merkez olarak hizmet etti. Ancak kent, zirvesine en yoğun nüfuslu olduğu Roma döneminde ulaştı. Zengin Küçük Asya eyaletinin başkenti oldu ve Roma İmparatorluğu'ndaki mega kentlerden birine yükselerek "Küçük Asya'nın ilk ve en büyük metropolü" unvanını taşıdı. 5. ve 6. yüzyıllarda ve yine 13.-15. yüzyıllarda Aydınoğulları Hanedanı'nın yönetimi sırasında da gelişti. Tüm bu tarihsel dönemler, kentin özgün ihtişamını kanıtlayan muhteşem anıtlarla tasvir edilir.

Efes'teki uzun yerleşim tarihi nedeniyle farklı dönemlerden en rafine mimarlık ve kentsel planlama örnekleri bugün alanda görülebilir. Bizans döneminde, kent merkezi eski liman bölgesinde yer alıyordu ve öne çıkan birkaç yapı geç antik yapılaşma programının tanıklarıdır. Bu durumda, her şeyden önemlisi Azize Meryem Kilisesi'nden ve belki de valinin ya da başpiskoposun makamı olan, Bizans Sarayı denilen yerden bahsetmek gerekir. Kentin kaderi, Roma İmparatorluğu zamanlarında hâlihazırda değişmez bir sorun olan liman sonunda alüvyonla dolduğunda belirlendi. Ancak, Bizanslı sakinler 14. yüzyıla kadar Efes antik kentinde kaldı. Efes liman kenti, St. John Bazilikası'nın etrafında 6. yüzyıldan itibaren bir yerleşimin hâlihazırda büyümüş olduğu Ayasuluk Tepesi'nde

Efes Antik Kenti ve modern Selçuk

Bugünkü kıyı çizgisine havadan bakış

Küçük Menderes 'in (Kaystros) kıvrımlarına havadan bakış

kara ile kuşatılmış bir kent haline geldi. Yunan ve Roma antikite döneminde, kentin koruyucusu Tanrıça Artemis'e adanan mermer tapınak ve mabet Antik Dünya'nın Yedi Harikası arasında sayıldı. Özellikle Roma İmparatorluğu'nun ortalarındaki döneme ait mimarî anıtlar ve Efes'in özgün Roma kentsel peyzajının canlı izlenimi başka bir yerde aynı yoğunlukta deneyimlenemez. Tek anıtların eşsiz değerinin yanı sıra, bu yapılar topluluğu daha bile eşsiz bir tarihî anıtı çerçeveler. Örneğin, Roma kent planı ve bağlı art bölgesi, dünyada karşılaştırılabilir bir korunma durumunda bulunamaz. Bu, prehistorik/antik/ortaçağa ait bir liman kentinin daha sonraki uygarlıklar tarafından tahrip edilmeden korunduğu tek örnektir. Yapay bir liman havzası, her iki yanında mezarlardan oluşan bir caddenin yer aldığı bir giriş kanalı, bir deniz feneri ve birkaç başka dış liman ve bitişik nekropolden oluşmasıyla liman peyzajı, dünyada eşsiz olup Antik dünyada öne çıkar. Bu nedenle, Doğu Akdeniz'de iyi korunmuş Roma yapılarından oluşan en büyük koleksiyonu içeren Efes arkeolojik alanı bütünüyle eşsiz kent olarak adlandırılabilir.

St Paul mağarası

Efes aşağı kent

Efes'in, birkaç yüzyıl boyunca bölgeler üstü öneme sahip olarak sürekli kullanılan önemli bir dinî merkez olması nedeniyle dinsel tarih ile öne çıkan bir ilgisi bulunmaktadır. Üç dünya dininin merkezi olarak Efes, yoğunluk ve büyülenme bakımından diğer en antik kentlerden üstündür. Alan, antikitenin en etkili kültürlerinden biri, Hristiyanlığın kendisinin kökleri ile ve Selçuklu Aydınoğulları hanedanı idaresinde kent için en son gelişme zamanı sırasında İslâm ile istisnâî dinî ilişkilere sahiptir. Prehistorik Kibele/Meter kültü Küçük Asya'da yaygındı ve bu tanrıçaya tapınma Artemis'inki ile birleştirildi. Meryem Ana Evi'ndeki hac son 100 yılın bir gelişmesi olmasına rağmen, alanın geleneği ve Azize Meryem'e tapınma geleneği antikiteye kadar uzanır. Bu nedenle, Meryem Ana Evi, yerleşim modelleri ve dinsel tarih bakımından antikiteden modern zamanlara kadarki devamlılığı gösteren önemli bir kanıttır. St. John Bazilikası, Hristiyanlığın devlet dini olarak tanınmasının ardından önemli bir hac alanı haline geldi ve son olarak Selçuklu Hanedanı idaresinde inşa edilen İsa Bey Camii bugün hâlâ bir dinî ibadet alanı olarak hizmet etmektedir. Bu nedenle, Efes zaman içinde dinsel tarihin gelişmesine yönelik bir kanıta sahiptir. Bu da alan boyunca yayılmış anıtsal dinî mimarî üzerinde görülebilir ve izlenebilir.

Efes Antik Kanal

Hükümet Mahallesi (sağda), Tiyatro Mahallesi (solda) ve arkada Panayır Dağı

Liman havzasının bugünkü durumu

Arkadiane Caddesi

Magnesia Kapısı

Tescilin önerildiđi kriterler

(ve bu kriterlere göre tescilin gerekçesi)

İnsanın yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil etmek

Arkaik Artemis tapınağı ve antikitenin yedi harikasından biri olan Artemision; boyutu, güzelliğı, yapı malzemesinin kalitesi, öne çıkan sanatsal nitelikler ve toprak altı sorunlarını çözmek amacıyla dönemin mimarları tarafından başarılan teknik açıdan ustaca iş nedeniyle Yunan mimarisinin gelişimi için bir kilometre taşı olarak kabul edilir. Sabit olmayan ve bataklık toprak altı

nedeniyle, mimarlar masif ve derin bir temel atmak zorunda kalmıştı. Bu da o günlerde teknik açıdan ustaca bir işti. Bu, Helen dünyasının en büyük yapısı ve antik zamanların monoblok bir mermer ile inşa edilen ilk anıtsal mimarisiydi.

Efes Artemision

Bazilika Stoa ve Odeon/Bouleuterion

Bazilika Stoa'dan boğa betimlemeli sütun başlıkları

mimarlık ya da teknoloji,
anitsal sanatlar, kentsel planlama
ya da peyzaj tasarımı alanlarındaki
gelişmeler hakkında bir zaman
diliminde ya da dünyanın
kültürel bir alan dâhilinde
beşerî değerlerin önemli bir
değiş tokuşunu sergilemek.

Anadolu ile Akdeniz arasındaki göç ve ticaret yollarının geçiş yerinde bulunan Efes'te, farklı kültürel tarzlar arasında alandaki mimarî topluluk üzerinde oldukça belirgin olan derin etkileşimler gözlenir.

Birincisi, Samos'un plan şemasından büyük ölçüde etkilenen Artemision'da birçok açıdan iyileşme ve yenilikler gözlemlenebilir. İyonyalı heykeltıraşlar, olasılıkla Asur ve Hitit merkezlerinin surları, sarayları ve tapınakları üzerindeki ortostatlardan çok etkilenecek çok eşsiz bir "Columnae Caelatae"yi, yani kabartmalı sütunları yarattı. Helen tapınaklarında, dışarıdan sadece sütunlar görülebilirken cella duvarları arkaya yerleştirilirdi. Bu nedenle, kabartmalı sütun payeleri ortostatların yerini aldı ve böylece İyonya Mimarisinde yeni bir öge yaratıldı. Buna ek olarak, İyonyalı mimarların Mısır'da ve Urartu'da çok moda olan çok sütunlu tapınaklardan etkilenmesi oldukça mümkündür.

İkincisi, kamu binalarının ve özel konutların mimarisinde ve tasarımında güçlü batı-İtalyan etkisi vardır. Kureter Caddesi'ndeki tapınak denilen yer ve Celsus Kütüphanesi büyük olasılıkla Batılı işçiler tarafından yapılmıştır ve bir kent sarayı olduğu iddia edilen Yamaç ev 2'deki oturma birimi 6'nın en yakın paralelleri Roma'daki imparatorluk saraylarında ve Tivoli'deki Hadrian Villası'nda bulunur.

Üçüncüsü, 14. yüzyılda Geç Antik-Bizans'tan Türk kentine geçiş de Efes'te özel ilgi gerektirir. Bu durum, çok ayırt edici ve özerk mimarî tasarımda kolayca görülür ve aynı zamanda sikkelerin, küçük buluntuların ve çanak çömleğin üzerinde de kayıtlıdır. Orada, yeni öğelerle karışık olsa da, güçlü bir mimarî ve aynı zamanda kültürel gelenek gözlemlenebilir. Antik yapı teknikleri, yapı türleri ve bezeme tarzları Türkler tarafından devralınıp geleneksel Türk öğeleri ile karıştırıldığı için Beylik dönemi, mimarlık açısından Antik-Bizans ile Türk öğelerinin kültürel alışverişi için heyecan verici bir örnektir.

Prytaneum (Belediye Binası)

Artemis heykelinin bulunuşu

yaşamakta olan ya da kaybolmuş
kültürel bir geleneğe ya da
bir uygarlığa dair eşsiz ya da
en azından istisnai bir kanıt taşımak.

Efes'in öne çıkan evrensel değeri birincil olarak, Çukuriçi Höyük'te Neolitik çağdan, Ortaçağ'a ve ötesine kadar olmak üzere insanlık tarihinin tüm önemli aşamalarından tarihsel kanıtlar şeklindeki kültürel anıtların çeşitliliğinde yatar. O, farklı prehistorik yerli geleneklere ve Yunan, Roma, Bizans ve Türk geleneklerine katkıda bulunur. Daha sonrakiler arkeolojik kayıta görülebilirken, Yunan geleneği bir tarafta Artemis tapınağı, diğer tarafta da yerleşim kalıntıları ve buluntular ile sınırlıdır.

Helenistik dünya, iyi korunmuş anıtsal sur ile Helenistik kent planı ve limanın daha sonraki Roma mega kentinin temelini oluşturan konumu ile yansır. Efes miras alanı, Roma dönemlerine ait doğal bir şekilde büyümüş mimarî topluluk için öne çıkan bir örnektir ve Roma İmparatorluğu döneminin kültürel gelenekleri, Efes'te kent merkezinin öne çıkan temsilî yapılarına yansır. Görülebilen mimarî anıtların hepsi; kendi tarihsel kontektleri, sanatsal işçilikleri, bilimsel kaynak olarak önemleri ve şehir planlamayla alâkaları bakımından eşsizdir. Türk geleneği de 14./15. yüzyılın kent kalıntıları ile gösterilir. Kare planlı İsa Bey Camii'nin günümüze ulaşan iç dekorasyonu, İslâm sanatının gelişimine dair çarpıcı bir örnektir.

Mimarî başarının bu pik performansının yanı sıra Efes, Roma toplumsal tarihine ilişkin en ilgi çekici unsurları da sunar. Efes kent merkezinde 4.000 m²'lik büyük bir ada olan Yamaç ev 2,

"Büyük Artemis" olarak da bilinen Efes Artemisi heykeli

Küçük Asya'da Roma dönemine ait yerel konutlara ve onların bir yaşam şekli olarak oluşumuna dair bilgimiz için en önemli buluntu alanını oluşturur. Duvar resimlerine, mozaiklere ve mermer lambriye sahip dairelerin zengin dekorasyonu, Roma İmparatorluğu zamanlarına ait bir metropolde toplumun sofistike üst seviyelerinin yaşam tarzını gösterir. Sadece mimarinin değil aynı zamanda ev tefrişinin de korunması nedeniyle yamaç ev 2 asker imparatorların dönemindeki yaşam kültürüne yönelik eşsiz bir içgörü sağlar. Toplumsal hiyerarşi, hepsi Efes seçkin sınıfının üyeleri olan konut sahiplerinin prosopografik bir analizi ile irdelenebilir. Öne çıkan bu konut kompleksi, sadece Efes kent merkezinde turizme yönelik bir çekim yeri haline gelmemiştir, aynı zamanda arkeologlar ve restoratörler için bir çalışma alanı olarak da hizmet etmektedir.

“Güzel Artemis” olarak da bilinen Artemis Ephesia heykeli

Domitian Meydanı

Zafer Tanrıçası Nike

Traianus Çeşmesi

Kureterler Caddesi'nde kazılar

Kureterler Caddesi

Yukarı Embolos (Kureter Caddesi) ve arka planda kütüphane

Hadrianus Tapınağı

insanlık tarihindeki önemli (bir)
aşamayı (aşamaları) tasvir eden bir yapı,
mimarî ya da teknolojik topluluk ya da
peyzaj türünün öne çıkan
bir örneği olmak.

Kent merkezinde, iyi korunma durumları nedeniyle kendi zamanlarının etkileyici kanıtları olan çok sayıda anıt mevcuttur. Efes antik kentinin içindeki en göze çarpan anıt derlemesi, önde ilişkili meydanı ile birlikte Celsus kütüphanesinin cephesinden ve Tetragonos Agorasının ticarî pazarının bir girişi olan Mazaeus Mithridates kapısından oluşan iyi bilinen buluntu topluluğuna sahip Kütüphane Bölgesi'nde bulunmalıdır. Bu meydandan, Kureller Caddesi Bülbüldağ ile Panayırdağ arasındaki vadide bulunan Devlet Agorasına kadar uzanır. Bouleuterion'u, Prytaneion'u ve Bazilika Stoası ile devlet Agorası, Efes gibi bir metropolü idare etmek için gerekli tüm tesislere sahip antik bir hükümet bölgesini sergiler. Kureller Caddesi, güney yanında Yamaç Ev 2'nin etkileyici bir şekilde korunmuş yerel Konutları ile kuzey yanında Nymphaeum Traiani, Varius Hamamı ve Hadrian Tapınağı gibi kamu binaları ile birlikte uzanır. Caddenin ardından, dev tiyatro Panayırdağ'ın yamacındaki uygun bir alandan batıya bakar. Tiyatro ile limanın arasında, en azından erken Roma dönemlerinden beri var olmuş olması gereken 528 m. uzunluğunda muhteşem bir bulvar bulunur.

Roma İmparatorluğu döneminin konut mimarisinin eşsiz bir başyapıtı olan Yamaç Evler, Roma İmparatorluğu dönemlerine ait bir metropolde toplumun sofistike üst seviyelerinin yaşam kültürü tarzını gösteren duvar resimlerine, mozaiklere ve mermer lambriye sahip dairelerin zengin dekorasyonu ile öne

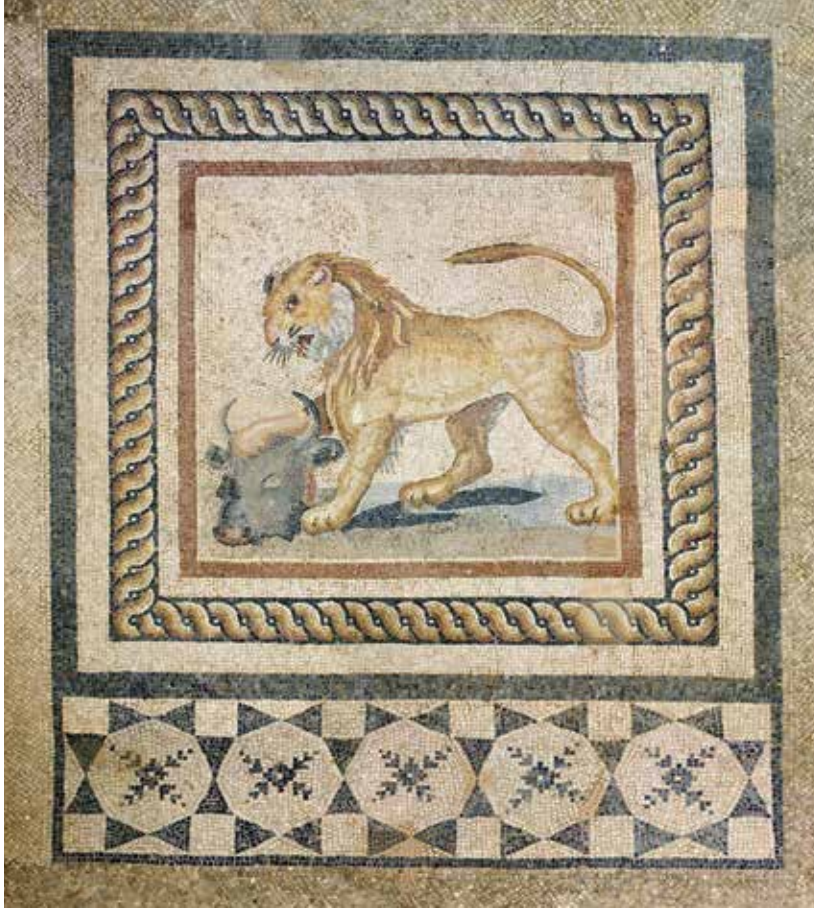
geçmektedir. Efes kent merkezindeki üç terasın üzerine yerleştirilen çok katmanlı yedi ev inşa edilmiştir. Bunlardan biri, M.S. 2. yüzyılda yapılan ve ünlü bir Efes vatandaşı olan Dionysos rahibi C. Flavius Furius Aptus'un yaşadığı eşsiz bir kent sarayı olarak belirtilebilir. Belirtmek gerekirse, en alttaki, en kuzeydeki teras üzerinde Yamaç Ev 2'nin kuzeydoğusunda yer alan oturma Birimi 6'dır. M.S. 2. yüzyılda, cömertçe planlanmış ve fevkalade bir şekilde döşenmiş bir kent villası yapıldı. En büyük teşhir odaları peristil avlunun güneyinde yer alıyordu. Güneydeki üstü kapalı gezinti yeri, Mermer Salon denilen 178 m²'lik ferah bir salona bağlanır. Burası, konuklar için bir resepsiyon odası olarak, bir ziyafet salonu olarak hizmet ediyordu. Salonun ahşap bir tavanı vardı ve oyma bezeme, yıldızlamanın izlerini korur. Duvarlar üç bölgede, kısmen çok renkli mermer plakalar ile ve opus sectile dekorasyon alanları ile kaplanmıştı. Bütün bu nitelikler dikkate alındığında, Yamaç Ev 2'nin dünyada hiçbir paraleli yoktur.

Efes, verimli art bölgesi ile ve ayrıca çeşitli limanları ile bir kontekstte görülmek zorundadır. Burası aynı zamanda, prehistorik/antik/ortaçağa ait bir liman kentinin daha sonraki uygarlıklar tarafından tahrip edilmeden ya da en azından modern zamanlarda üzerine inşa olmadan korunan tek örnektir. Liman peyzajı; yapay bir liman havzasından, her iki yanında mezarlardan oluşan bir sokağın bulunduğu bir giriş kanalından,

Kuretler Caddesi, Yamaç Evler ve Celsus Kütüphanesi

Yamaç Evlerden zemin mozaïği detayı

bir deniz fenerinden ve diğer birkaç dış liman ve bitişik bir nekropolden oluşması bakımından antik dünyada eşsizdir ve öne çıkar. Kentten altıgen liman havzasına açılan üç kapı, bir mendirek duvarı ve bitişik gemi havuzlarına, gemi hangarlarına ve antrepolara sahip temsilî bir sütunlu cadde ile çevrilidir. Hâlihazırda M.S. 2. yüzyılda havza, 3. yüzyıldan daha erken olmayan bir tarihte daraltılan geniş bir kanal yoluyla denize bağlıydı. Kanalin her iki yanında M.S. 3. ila 5. yüzyıl tarih aralığına sahip mezar evleri bulunuyordu. Kanal ve Efes'in yakın çevresindeki Kaystros (Küçük Menderes) nehri boyunca ilâve liman havzaları için birkaç lokasyon mevcuttur. Bu yapılar; dış limanlar, rıhtım duvarları ve diğer tesisler olarak hizmet etmiştir. Dış limanlardan birinin yanında Efes'in 4 km. batısında bulunan 10.000 m²'lik büyük bir villa çok çarpıcı öneme sahiptir. Bu villa, Türkiye'den bilinen en büyük komplekstir.

Tek anıtların eşsiz değerinin yanı sıra, hepsi birlikte daha bile eşsiz bir Roma kent planı oluşturan bu form topluluğu, dünyanın hiçbir yerinde karşılaştırılabilir bir korunma durumunda bulunamaz. Bu nedenle, yakındaki prehistorik ve ortaçağ yerleşim yerleri nedeniyle Efes arkeolojik alanı, bütünüyle eşsiz bir kent ve kültürel peyzaj olarak adlandırılabilir.

Roma dönemi mimarî başarılarının yanı sıra Artemision, onu benzerlerinin arasında fark edilebilir kılan kültürel, mimarî ve

Yamaç Ev 2, 1. Ünite, Tiyyatro Odası

Yamaç Ev 2, 1. Ünite, Tiyatro Odası

sanatsal değerleri ile parlamaktadır. Efes Artemis'i, en gl ve etkili antik tanrıçalardan biriydi. Zamanla Artemision antikitenin en önemli hac merkezlerinden biri haline geldi ve birçok kişiye koruma sağladı. Mabet olan temenosun tapınağı, kamu binaları ve konutları bulunan küçük bir kent olarak dşinlmesi gerekir. Artemision ayrıca denizden daha uzak yerlerde tarımsal olarak kullanılan ve kaynaklar bakımından zengin olan zengin arsalara sahip bk bir ticarî işiletmeydi. Mabedin bir banka olarak işilevi özellikle önemliydi; çünkü burası çok emniyetliydi.

St. John bazilikası, imparatorluk dinî-siyasî önlemleri ve bir hac alanının kurulması için etkileyici bir örnektir. Mimarî konsept, imparatorluk prototiplerine dayanır ve Bizans İmparatorluğu'nun başkenti ile onun bölgesel merkezlerinin arasındaki yakın bağlantının bir ispatıdır.

Sonunda Efes, Akdeniz bölgesinde Roma'dan ve Atina'dan sonraki en bk antik yazıt koleksiyonunu sergiler. Yazıtların çoğu hâlâ, araştırmacılar ve turistler tarafından görülebilen kendi özgün tasarlanan konumunun yerindedir.

*Yamaç Ev 2 de bulunmuş fildiři friz;
İmparator Traianus ve maiyetindekiler*

Yamaç Ev 2

St Paul mağarası ve Freskolar

öne çıkan evrensel öneme
sahip olaylar ya da yaşayan
geleneklerle, fikirlerle ya da inançlarla,
sanatsal ve edebî eserlerle doğrudan ya da
somut bir şekilde ilişkili olmak

Kibele/Meter kültü ile başlayarak Hristiyanlığın modern zamandaki yükselişine kadar olan Anadolu kültürlerinin önemli geleneksel ve dinî somut olmayan kültürel mirasına dair öyküler ve emanetler Efes'te görülebilir ve izlenebilir. Hac, kentin kendisinin varlığından daha uzun süre var olduğu için Efes'teki en çarpıcı olgulardan biridir ve bugünlere kadar devamlılık gösterir. Efes Artemisi kültü, Antik dünyanın en önemlilerinden ve etkililerinden biriydi. Tanrıçanın kendisine tüm Akdeniz'de ve ötesinde (kuzey sınırlar) tapılırdı ve hacı kitleleri Efes'i ve sevilen tanrıçanın tapınağını ziyaret ederdi. Efes, Roma İmparatorluğu'nda Hristiyan inancının yayılmasında belirleyici bir rol de oynadı. Hristiyan geleneğindeki itibarı yüksek kişilerin Efes'te kalmaları nedeniyle kent Geç Antikite ve Ortaçağ boyunca bugünlere kadar bölgeler üstü öneme sahip devasa bir hac alanı haline geldi. Efes ve çevresinde yüksek yoğunluktaki kiliseler ve şapeller ile birkaç hac alanı, bu bölgenin Hristiyan mirasının ve geleneğinin öne çıkan bir tanığıdır. Burası son olarak Akdeniz Dünyası'ndaki en önemli Hristiyan hac alanlarından biri haline geldi. Meryem'e adanmış ilk kilise olan 5. yüzyıl Meryem Ana Kilisesi Hristiyan dünyası için oldukça kutsal bir yerdir; çünkü Hristiyanlığın en önemli temel konularının kabul edildiği 3. ekümenik konsül 431 yılında orada düzenlendi. Yedi Uyuyanlar, St. Jean Bazilikası ile birlikte Meryem Ana Evi, Hristiyan dünyasının önemli sembolik değerlerinin hâlâ günümüze kadarki öne çıkan dinsel devamlılığı vurguladığı diğer

önemli yerleridir. Buna ek olarak, Yedi Uyuyanlar gibi Hristiyan alanlarından bazıları İslâm geleneği ile bütünleşmiştir ve hâlâ ibadet ve hac yeri olarak hizmet eder.

Kültürel ve fikrî bir merkez olarak Efes'in felsefe, tıp ve din tarihi üzerinde büyük etkisi vardı. M.Ö. 6. yüzyılda Heraclitus'tan M.S. 12. yüzyılda Nikephorus Blemmydes'e kadar Efesli filozofların eserleri, sadece felsefe tarihinin 1.800 yılını yansıtmakla kalmaz aynı zamanda da felsefeyi modern döneme ve günümüze kadar etkilemiştir. Tıbbın gelişimi, jinekolojik yazıları Ortaçağ'da ve erken modern dönemde jinekoloji ve doğum bilimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olan Efesli doktorlar Rufus ve Soranus'tan kuvvetli bir şekilde etkilendi.

Hristiyanlıkta Meryem'e hürmet edilmesinin temelini Efes'te atılması evrensel öneme sahiptir. M.S. 431 tarihli konsülün Meryem'in Tanrı'nın oğlunu doğurduğuna ve bu nedenle theotokos (Tanrı doğuran) olarak adlandırılması gerektiğine dair dogmayı ilân etmesi hem Batı hem de Doğu Kilisesini ve ayrıca Koptik Kiliseyi çok önemli bir şekilde etkiledi ve sonraki binyıllar boyunca Hristiyanlık tarihini şekillendirdi.

Efes'in kuruluş mitinin tasvir edildiği Hadrianus tapınağına ait friz

Antik Tuvaletler (Latrina)

Tetragonos Agora (Ticari Agora)'nın güney kapısı ve Celsus kütüphanesi

Tetragonos Agora'nın güney kapısı ve Celsus Kütüphanesi

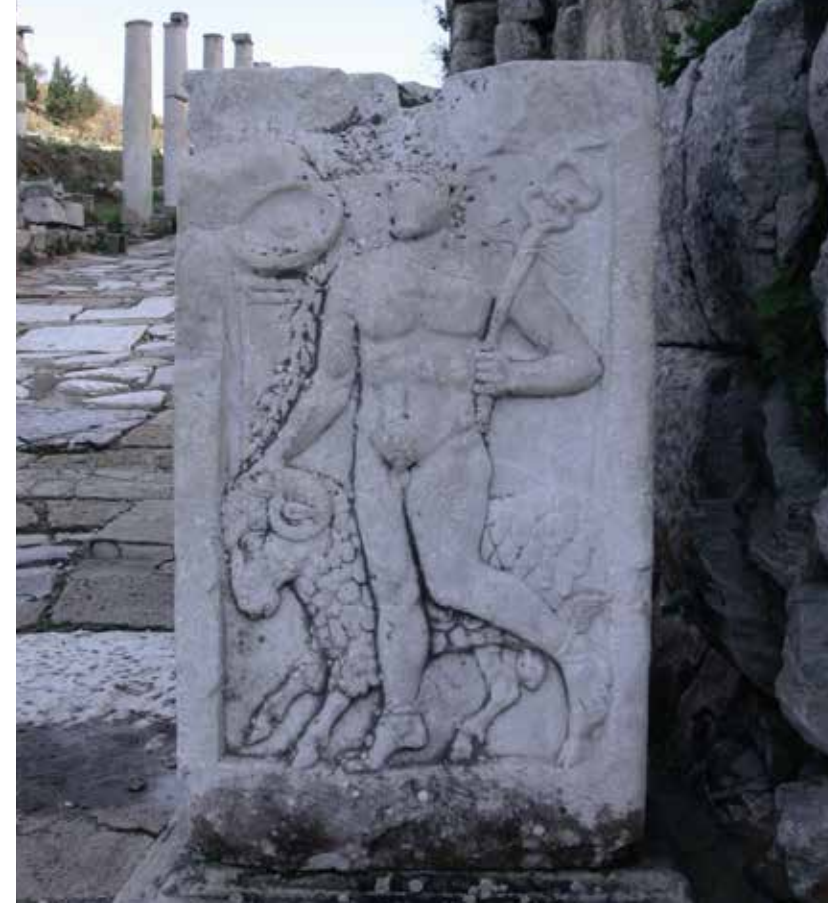
*Bütünlüğün
Beyanı*

Alan, tarih boyunca farklı yerleşim alanlarına bölünmüş olsa bile birliğini ve bütünlüğünü genel olarak korur. Her bir bileşen, her gelişim odaklı faaliyetin onaylanmasının gerektiği ve düzenli olarak kontrol edilip izlendiği Devlet tarafından yasal olarak kontrol altına alınmıştır. Aday gösterilen alanların sınırları, bugüne kadar gün yüzüne çıkarıldığı kadarıyla öne çıkan değerlerin tam anlamıyla temsilini temin eden en büyük ölçüde kalıntıların sınırlarını çizer. Yine de turizm, araştırma ve yorumlama bakımından bileşenler arasındaki bütünlüğü artırmak amacıyla, koruma ve yönetim planları dâhilinde birçok politika ve eylem önerilir.

Bugüne kadar hiçbir müdahalede bulunulmamış olması nedeniyle yakın zamanda kazılan Neolitik, Kalkolitik ve Erken Tunç çağa ait çok iyi korunmuş yapıları gösteren Çukuriçi Höyük'ün görsel ve estetik bütünlüğü hâlâ var olmaktadır. Ancak, yoğun çiftçilik ve plantasyonların genişlemesi alan için bir tehlikedir. Geçmişte, Höyüğün kuzey kısmı zaten plantasyonlar tarafından tahrip edilmiştir. Alan artık koruma altındadır.

Efes'in Greko-Roma kent merkezi, ne modern kentleşmeye ne de aşırı restorasyona maruz kalmış olağanüstü bir şekilde iyi korunmuş bir alandır. Çeşitli limanları, liman kanalını ve nekropolü içeren büyük çekirdek bölge, gelecek için alanın bütünlüğünü garanti eder. Buna ek olarak, geniş tampon bölge,

Kutsal Rampa'da bulunan Hermes kabartması

yoğun tarımsal yetiştiriciliğin, plantasyonların ve yapılaşma faaliyetinin genişlemesini engelleyecektir.

1980'li yılların ortasına kadar modern kentleşmeden biraz çekmiş olsa bile Ayasuluk Tepesi de iyi korunmuş bir yerleşimdir. Yerleşimin bütünlüğü; Bizans dönemine ait St. John Bazilikası, Bizans/Aydınoğulları ve Osmanlı Dönemlerinden hisar ve muhteşem surlar gibi farklı dönemlerden ve çağlardan anıtsal yapıların varlığında yatar. Ayasuluk Tepesi'ndeki St. John Bazilikası, Zulüm Kapısı, surlar ve iç kale surları, üç kemerli anıtsal kapı, sarnıçlar, kale camisi, kale köşkü ve hamamı, bazilika-sarnıç gibi anıtsal yapıların durumu sağlamdır. Çoğu ayaktadır ve restorasyonlar 1960 yılından bu yana sürmektedir.

Olasılıkla kentteki doğal durumlardan ve yapı faaliyetlerinden kötü bir şekilde etkilenmiş tek anıt Artemision'dur. Tapınaktan geriye tek kalan, bugün yeniden dikilmiş sütunların birkaçı iken geriye kalan yapı Hristiyan Geç Antikitesi'nde ve Müslüman Orta Çağ'ında sökülerek tapınağın kesme taş blokları John Bazilikası ve İsa Bey Camii ile birleştirildi. Tapınağın geriye kalan bazı parçaları bugün British Museum'da sergilenmektedir. Efes tarihinin diğer bileşenlerinden ayrı olarak durduğu için, tapınağın anıtsal ihtişamını onu alanın içinde Yunan, Roma, Bizans ve Türk dönemlerine ait diğer anıtlarla bütünleştirerek daha geniş bir arkeolojik park konsepti içinde sunmaya dair bazı çabalar söz

konusudur. Böylece, ziyaretçilerin Efes'in uzun süren harikulade tarihini tam olarak anlaması mümkün olacaktır.

Devasa bir orman alanı ile çevrili ve modern kentleşmeden ya da çiftçilik faaliyetlerinden uzakta bulunan küçük ve mütevazı Azize Meryem Ana Evi iyi korunmaktadır. Rutin bakım haricinde, daha başka tadilata ya da ilâve yapılandırmaya ihtiyaç duymamaktadır. Ana tehditlerden biri, özellikle Azize Meryem'in Göğe Kabulünün kutlama günü olan 15 Ağustos'ta olmak üzere pik dönemlerdeki büyük ziyaretçi sirkülasyonudur. Diğer ise çevredeki orman alanında meydana gelebilecek yangın riskidir.

Yakın gelecekte alanı ters etkileyebilecek ana tehditler; çiftçilik ve yetiştiricilik faaliyetleri, turist kitlesinin alanın içindeki kontrol edilemeyen sirkülasyonu ile deprem, yeraltı suyu seviyelerindeki ani değişimler ve yaz mevsimlerinde ya doğal olarak ya da ot alanlarındaki dikkatsiz faaliyetlerden kaynaklanan yangın gibi doğal ya da insanlar tarafından yapılan felaketler olarak özetlenebilir. Bu konular, yeni hazırlanan yönetim planında da dikkate alınmaktadır ve ilgili otoriteler tarafından gerekli önlemler alınmaktadır.

*Otantiklığın
Beyanı*

Varlık, evrensel değerinin önemli parçaları olan yeterince iyi korunmuş kültürel değerleri ve peyzaj değerlerini yansıttığı için otantiklik koşullarını karşılar. Tarihî ortam, biçim, tasarım, malzeme ve işçilik dahil alanın kilit özellikleri, başarılı restorasyon ve anastilosis projeleri aracılığıyla araştırmacılar ve ziyaretçiler tarafından görülebilir.

Bir bütün olarak alanın içinde kaliteyi ve ziyaretçi memnuniyetini iyileştirmek amacıyla zaman içinde çok çaba sarf edilmiştir. Ancak, alanın içindeki restorasyon ve koruma çalışmaları yapıların otantikliğine zarar vermemiştir; aksine, onların özgün malzemelerine ve işlevlerine sadık kalmıştır. Çukuriçi Höyük'teki duvar güçlendirmesi ve Meryem Ana Evi'ndeki peyzaj ilâveleri haricinde hiçbir müdahalede bulunulmadığı için Çukuriçi Höyük ve Meryem Ana Evi aday göstermeye ait çok otantik bileşenlerdir.

Başarılan Anastilosis Projeleri nedeniyle Roma kent merkezi ambiyansının deneyimi özellikle büyük ölçüde otantiktir. Anastilosis projelerinin bazıları çoğunlukla, kendi zamanlarının zevkini yansıtan yeni yaratılar olmasına ve bugünlerde aynı şekilde gerçekleştirilmeyebilmesine (örneğin Trajan Çeşmesi ya

da Memmius Anıtı, Artemision'daki yeniden dikilen sütun) rağmen, genel olarak korumanın ve anastilosisin gelişimini yansıtır. Bir bütün olarak, Efes'in anastilosis projeleri alanın eşsiz kentsel peyzajının önemli bir kısmını oluşturur. Ayrıca, modern turistik yol antik yolları izler (Kuretler Caddesi, Mermer Cadde, Arkadiane). Yeni rehberlik sistemi, ziyaretçileri Efes'e liman kapıları yoluyla getirerek bu felsefeyi vurgular.

Ayasuluk Tepesi'ndeki anıtlar da malzeme, işlev ve kullanım bakımından restorasyonlar yoluyla otantikliklerini muhafaza etmiştir. Alan, her tarihsel katmanın izlenebildiği bir yerleşim tarihinin eşsiz bir parçasıdır. Ayasuluk yerleşiminin otantikliği, anıtsal yapılar ve yaşam bölgeleri ile devamlılığında da yatar. Tepenin yamaçlarındaki yaşam bölgesinin çevresinde olmak, bugün İsa Bey Camii'nin kullanımını temin eder. Caminin iç dekorasyonları ve süsleri de İslâm sanatının otantikliğini sergiler.

Otantikliğini büyük ölçüde kaybetmiş tek anıt Artemision'dur. Ancak, yüksek yeraltı suyu seviyesi nedeniyle Tapınağın ve mabetteki diğer yapıların kazılması ve sürdürülebilir korunması mümkün değildir. Bu nedenle, Artemision doğal bir ortamdaki arkeolojik bir park olarak otantik görünümünde sunulmalıdır.

Serapis Tapınağı

Meryem Ana Evi ilk olarak 19. yüzyılda keşfedildiği için genel olarak otantikdir. Burası bir hac alanı olarak tanınmasının ardından 1951 yılında restore edildi. Yapının restore edilen kısmı, kırmızı boyalı bir çizgi ile yapının özgün kalıntılarından ayırt edilmiştir. Mabedin dışında bahçe tasarımı ve ibadete ilişkin

ilâveler gibi küçük eklemeler de zaman içinde yapılmıştır. Evin çevresinde kolay erişime ve ziyaretçi sirkülasyonuna ilişkin, alanın otantikliğini ters etkilemeyen bir düzenleme kullanıma sokulmuştur.

Serapis Tapınağı'ndan mimari parçalar

Tetragonos Agora (Ticaret Agorası)

Karuma ve
yönetim
gereksinimleri

Alanın büyük olması ve farklı ölçeklerde, özelliklerde ve tabiatta ayrı bileşenler içermesi sebebiyle koruma ve yönetim sorumlulukları yerel, ulusal ya da uluslararası düzeyden farklı kurumlar arasında paylaşılmaktadır. Koruma mevzuatı ve kurumsal çerçeve de birinden diğerine farklı olabilir. Kısacası, merkezî ve yerel şubeleri ile birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Selçuk Belediyesi ve kazı ekipleri alanın korunmasının, tutundurulmasının ve yönetiminin ana sorumlu organlarıdır. Her bir alan ulusal envanterde koruma bölgeleri olarak tescillidir. Bu, değerlerinin ve sürdürülebilir kullanımının devamlılığının temin edilmesi amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanmadıkça bu alanlarda hiçbir inşaat faaliyetine izin verilmemesi anlamına gelir. Tescilli koruma bölgelerinin içindeki faaliyetler ilgili kurumlar tarafından koruma planlarına uygun olarak tasarlanmalıdır ve ancak bölgesel koruma kurulu tarafından onaylandıkları takdirde uygulanabilmektedir.

Arkeolojik alanlar, yıllık bazda hükümet tarafından yetkilendirilen kazı ekipleri tarafından kazılır, araştırılır ve korunur. Onların faaliyetleri ve çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenli olarak izlenir. Bu anlamda, Çukuriçi Höyük, liman kanalı ile birlikte Efes Antik Kenti ve Artemision Avusturya Arkeoloji Enstitüsü tarafından kazılırken Ayasuluk Tepesi'nde yer alan Ayasuluk Kalesi ve St. John Bazilikası Pamukkale

Üniversitesi'nden bir ekip tarafından kazılmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı hem merkezî hem de yerel düzeyde örgütlüdür. Alan "Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi" olarak yeni tescilli olduğu için turizm faaliyetlerine ve yatırıma ilişkin kararların alındığı İmar Planlarını onaylamaktan Yatırımlar Genel Müdürlüğü sorumludur. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, yerel şubelerinin faaliyetlerini merkezî olarak düzenler ve Dünya Mirası konusuna ilişkin bazı görevleri yerine getirir. Bu durumla ilgili yerel şubeler; İzmir 2 No.'lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü ve Efes Müze Müdürlüğü'dür. Kazı ekipleri, Müze Müdürlüğü ile birlikte çalışır ve ona raporlar verir. Gün yüzüne çıkarılmış taşınabilir kalıntılar da tescil ve muhafaza için Müzeye teslim edilir. Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, alanda Genel Müdürlük tarafından idare edilen büyük ölçekli projelerin uygulamalarına ait yürütme organlarıdır.

Ayasuluk Tepesi'nin yamaçlarındaki konut sınırlarını kapsayan kentsel koruma alanı, imar faaliyetlerinin Selçuk Belediyesi tarafından düzenlendiği yaşayan bir yerleşimdir. Alan bir koruma sınırının içinde bırakıldığı için yapılaşma ve imar düzenleme sınırlarını ve izinlerini göstermek amacıyla, arkeolojik bölgelerin durumunda olduğu gibi, bir koruma planı üretilmelidir.

19. yy sonlarında Büyük Tiyatro

Meryem Ana Evi'nin durumunda, alan hem arkeolojik koruma alanının hem de "Doğa Parkı"nın sınırlarının içinde kalır; son bahsedilen ise Orman Bakanlığı tarafından belirlenir. Başka bir yasal gereklilik olarak, bugün Meryem Ana Evi için yerinde olan Doğa Parkı için Orman Bakanlığı tarafından uzun vadeli bir imar planı hazırlanmalıdır.

Tüm bileşenleri içeren ve onları kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımla değerlendirip yöneten bir yönetim planı bir ihtiyaçtı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile işbirliği içinde Selçuk Belediyesi tarafından üretildi. Düzenleyici kurumsal çerçeve de ilgili Kanun tarafından adlandırıldığı üzere Belediye tarafından tesis edildi. Bu plan, alanın anlamının ve başlıca değerlerinin ana hatlarını çizer, yerel paydaşlar tarafından bahsedilen başlıca konuları ele alır ve ortaklar tarafından kararlaştırıldığı şekliyle olası çözümü ileri sürer.

Bu bakımdan, alanın vizyonu, planlama sürecindeki tüm paydaşlar tarafından "sürdürülebilir, katılımcı ve yenilikçi yaklaşımlarla koruma yoluyla yaşatılan Dünya Mirası Efes" olarak kararlaştırılır. "Efes'i örnek alınacak bir koruma ve yaşatma merkezi haline getirecek bir alan yönetimi" şeklinde bir planlama vizyonu ve ayrıca alan yönetimi için "Sürdürülebilir, katılımcı ve yenilikçi yaklaşımlarla koruma yoluyla Efes'in yaşatılması için yerel özerk kurumsal bir kapasite oluşturmak"

şeklinde bir misyona karar verilmiştir.

Alanın içinde hiçbir koruma ya da konservasyon boşluğu ya da derhal eylem gerektiren ciddi koruma sorunu yoktur. Planlar ve projeler yerindedir ve bütün kurumların, düzenlenecek koruma projelerine ilişkin kendi öngörülleri vardır. Her şeyden önemlisi, Efes'te birçok yıldır tartışılmakta olan başlıca konular, özellikle belirli dönemlerde kitlesel ziyaretçi nüfuslarını yönetmektir. Paydaşların aktif ve geniş katılımı ile onların yönetim planlama sürecindeki niyeti ve açıklamaları bu sorunu sonunda çözmek için bir umut verir.

Büyük Tiyatro

Artemision

Arkadiane Caddesi ve Büyük Tiyatro

Karşılaştırmalı Analiz

Efes'in UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmek için aday gösterilmesi dört varlıktan oluşur. Bu alan grubu, kültürel önemine dayanarak bir "seri varlığı" oluşturur ve bu nedenle ayrı görülemez.

Bu tartışmanın odağı, 9.000 yıldan fazla bir süre boyunca tarihî, ticarî, dinî, kültürel ve fikrî öneme sahip merkezî yerleşimlerin geliştiği eşsiz bir kültürel peyzajdır. Başka yerlerde ayrı yönler ve bileşenler de bulunabilmesine rağmen, gösterileceği üzere, Çukuriçi Höyük, Efes, Ayasuluk ve Meryem Ana Evi serisi karmaşıklığı ve çeşitliliği bakımından eşsizdir.

Efes'te insanların yerleşim tarihi doğal koşullarla yakından bağlantılıdır ve bu nedenle insanlar ile onların çevresi arasındaki ilişki ve doğrudan karşılıklı bağıllık için en etkileyici örneklerden biri olarak görülebilir. Depremler ve limanların alüvyonla dolması gibi doğal süreçler insan yerleşim modellerini etkilerken aynı zamanda ekosistemin dengesi insan müdahaleleri ile bozuldu. Her iki faaliyetin de Efes'i çevreleyen yerleşim bölgesi üzerinde uzun vadeli sonuçları oldu.

Neolitikten (M.Ö. 8./7. yüzyıl) M.S. 17./18. yüzyıla kadar bölgeler üstü öneme sahip yerleşimlerin devamlılığı var olurken insanlar çevresel etkilerin ve iklimdeki ve toplumsal yapıdaki değişimlerin

bir sonucu olarak yerleşim alanlarının mikro bölgesini devamlı olarak değiştirmek zorunda kaldı. Bu "sosyokültürel değişime rağmen devamlılık" olgusu, elverişli coğrafî konumdan ve kaynakların bolluğundan kaynaklanır. Başka hiçbir mikro bölge, birkaç binyıl süren ve böyle çeşitli kültürleri içeren benzer şekilde ayırt edilmiş bir yerleşim modeli sergilemez.

M.Ö. 8. binyılda Neolitik sırasında – bu aynı zamanda Çatalhöyük'ün geliştiği zamandır – göçebe yaşam tarzından yerleşik yaşam tarzına geçişin henüz başında, Çukuriçi Höyük sakinleri bölgeler üstü bir ticaret ağının parçasıydı ve 400 km. mesafedeki Melos adasından obsidyen ithal ediyordu. Kemik buluntular derin deniz balıkçılığını ve böylece denizle yakın bir bağlantıyı kanıtlar. Erken Tunç Çağı için Doğu Ege kıyısının şimdiye kadar bilinen en büyük metalürji merkezini düşünebiliriz. Çukuriçi Höyük'te 3. binyılın başına – yani Troia gelişmeden önceye – ait bir metalürji merkezi, orta Küçük Asya'nın kıyısı boyunca zanaatkârlığın ve kentsel dönem öncesi yerleşim biçimlerinin uzmanlaşmasını gösterir ve bu prehistorik alanı doğu Akdeniz'in Troia, Aigina ve Byblos gibi diğer erken Tunç Çağ merkezleri ile aynı kontekste koyar.

Çukuriçi Höyük, İzmir'in yanındaki Ulucak ve Yeşilova gibi alanlarla çağdaş iken kültürel ayırt edici özellikleri bakımından

Büyük Tiyatro

farklıdır. Ulucak ve Yeşilova'dakinden ve iç Anadolu'daki diğer tüm neolitik alanlardan farklı olarak, Çukuriçi Höyük halkı denizle yakın bir bağlantıya sahipti. Bu nedenle, Çukuriçi yerleşiminin Doğu Ege Kıyısında Ege Adaları ve Levante ile güçlü ilişkilere sahip ilk deniz neolitik alanı olması oldukça olasıdır.

Ticaret için mükemmel konum, yani denize uygun bir erişim, doğal liman koyları ve kaynaklar bakımından zengin olan çok verimli bir kırsal alan, Ayasuluk'ta M.Ö. 3. ve 2. binyıla ait yerleşimin Minos Girit'i ve Yunan anakarası üzerindeki Miken kültürleri ve ayrıca orta Anadolu'daki Hitit İmparatorluğu ile ticarî ve siyasî temasları için çok önemliydi. Henüz prehistorik dönemde Efes, Anadolu ile Ege arasında, yani Asya ile Avrupa arasında, bir kültürel temas bölgesi olarak görev yapıyordu. Bu, bölgeyi bugün hâlâ karakterize eden bir husustur. Güçlü bir kültürel ve toplumsal homojenlik ile nitelendirilen Hattuşa, Knossos ya da Tiryns ve Miken gibi imparatorlukların başka merkezlerinin aksine, çevre bölgelerde çeşitli etkiler birbirine karışıp yenilikle ve yaratıcılıkla şekillenen dinamik bir sembiyoza yol açar.

10. yüzyıldan itibaren Yunanlıların Efes'e yavaşça girişi ve burayı kolonileştirmesi ve Efes Artemisi kültünün kurulması bu gelişmenin tipik örneğidir. Eski bir Anadolu bereket tanrıçasına

tapınmayı benimseyerek Yunanlılar Efes Artemisi'ni kendi panteonları ile bütünleştirdi ve daha sonra antikitenin kanonik yedi dünya harikasının listesinde yer alan onun ana tapınağı şeklinde mimarî bir başyapıt yarattı. Bu, her ikisi de prehistorik ve Yunan öncesi kökenli olan Paphos'ta Afrodit kültünün ve Samos'ta Hera kültünün kurulması ile karşılaştırılabilir. Paphos'taki Afrodit mabedinin ve Samos'taki Heraion'un aksine, Efes'in Artemision'u, büyük siyasî etki ve dinî yetki ile antik dünyanın en önemli pagan mabetlerinden biri haline geldi. Burası ayrıca bir hac merkezi, ilişkili bankası olan ticarî işletme ve Küçük Asya'daki en büyük arazi sahiplerinden biri haline geldi. Daha eski ve daha yeni denilen Artemision, mimarlık tarihinde önemli noktalara damga vurdu ve Yunan tapınak inşası için trend belirleyiciler oldu. Antik mabetlerin ekonomik önemi iyi irdelenmiş olup kozmopolit bir kentin ve tam anlamıyla işleyen bir limanın yanı sıra Deloslu Apollo'nun Panhelenik mabedinin etrafında Yunan dünyasının en önemli ticaret merkezlerinden birinin geliştiği Delos üzerinde çok etkileyici bir şekilde gösterilir. Zaman zaman Delos gibi mabetlerin yükselişini ve düşüşünü dış faktörler belirler. O, M.S. 69 yılındaki tahribatından sonra eski büyüklüğünü asla tam olarak geri kazanmadı. Buna karşın, Efes'in Helenistik dönemde başlayıp ancak özellikle Asya eyaletinin M.Ö. 133 yılında Roma toprağına dâhil edilmesinin ardından siyasî yükselişi ve onun başkentliğe yükselişi Artemis

Mermer Cadde

mabedinin gelişmesine yol açtı. M.Ö. 300 civarında Efes'in Lysimachus'un idaresinde Helenistik yeniden kuruluşunun bir sonucu olarak, kent mabedi kent dışında bir kült alanı haline geldi. Tanrıçanın varlığı; kent içindeki mabetler, sunaklar yoluyla ve özellikle çok sayıdaki alaylar yoluyla fark edilebilir olarak kaldı. Kent mabedinden kent dışındaki bir kült merkezine dönüşümü ve mabet ile onun ilişkili kenti arasındaki yakın bağlantıyı başka hiçbir antik yerleşim Efes'ten daha iyi belgelemez.

Helenistik şehir planlamasının tipik özelliği olan dikgen ("Hippodamos") sokak ızgarasından sadece Efes'in değil aynı zamanda çok sayıda başka Yunan kentinin planlamasında da yararlanılmıştır. Bu, kentlerin merkezini (agoralar) tanımlar ve sur ve tiyatro gibi büyük yapı projelerinden itibar görmüştür. Efes Roma İmparatorluğu döneminde bir metropol olacak şekilde genişlediğinde, bu temel kentsel yapı yerinde kaldı. Bu güçlü Helenistik-Yunan geleneği, Küçük Asya'nın kentlerinin karakteristik özelliğidir ve Efes, Roma İmparatorluğu'nun bütünleşme ve kültürleştirme gücünün temel bir örneğidir. Kuzey Afrika'nın gerçek bir Roma kentsel planlamasına dayanan Volubilis, Leptis Magna, Sabratha, Tipasa, Djemila ve Timgad gibi kentlerinden farklı olarak Efes, temel yapısı bakımından bir Yunan kenti olarak kaldı. Bu, sadece kentsel plana dayanılarak

değil aynı zamanda da bir amfiteatro gibi belirli yapı türlerinin varlığında ya da yokluğunda, örneğin Roma hamamı ile Yunan gymnasiumunun hamam-gymnasium olarak birleştirilmesi gibi Greko-Roma hibrit biçimlerinin inşasında ya da binlerce Yunan yazıtı tarafından ispat edildiği üzere, İmparatorluk döneminde bile Yunanca'nın Efes'te ağırlıklı yazılı dil ve bu nedenle olasılıkla konuşma dili olmasında belirgindir. Ayrıca, örneğin Cyrene Efes ile karşılaştırılabilir. Burası, 4. yüzyıla ait bir Yunan kolonisiydi ve Romalılar, onu önemli bir ticaret merkezi ve daha sonra Libya superior olan Creta et Cyrene eyaletinin başkenti olacak şekilde genişletti.

İster Kuzey Afrika'da (yukarısı ile karşılaştırınız) ister İspanya'da (Tarraco) ya da ayrıca kuzey eyaletlerde olsun, eyaletlerde başka kent kuruluşlarının aksine, Romalılaştırma hususu hâkim konu olmayıp daha ziyade Efes'in sakinlerinin kozmopolit şekilde bir araya getirilişi ile daha da arttırılan karmaşık ve interaktif kültürleştirme süreçleriydi. Ancak, Roma'nın ve imparatorun etkisi zengin ve siyasî açıdan önemli Asya eyaletinin başkentinde hâlâ net bir şekilde tespit edilebilir. Bir zamanlar Celsus Kütüphanesi'nde ya da Hadrian Tapınağı denilen yerde çalışan Roma'dan gelen zanaatçılar kültürün ve teknolojinin batıdan doğuya aktarımı için göze çarpan bir örnektir. Yamaç Ev 2'deki muhteşem kent konutunun

Mermer caddede bulunan grafitto

Antik Liman'da yanaşma yerleri

Efes'ten çeşitli lahitler

dekorasyonu, imparator Hadrian'ın Tivoli'deki villasını hatırlatır ve Efes'teki Yunan aristokrasisinin toplumsal itibarlarını neredeyse imparatorluğa ait bir biçimde yansıtmaya ihtiyacını gösterir. Resmî mimarinin ve kamu binalarının dışında, iki Yamaç Ev ile Efes daha yeni Roma İmparatorluğu döneminin günlük kültürüne dair etkileyici içgörüler sunar. Mükemmel korunma durumu nedeniyle Efes kanıtı Pompei ve Herculaneum'un evleri ile karşılaştırılabilir; ancak zamansal ve coğrafi konteksti bakımından bu alanlardan büyük ölçüde farklılaşır. Efes mimarisindeki ve yaşam tarzındaki güçlü İtalyan-Roma etkileri, Efes'i Anadolu'daki diğer karşılaştırılabilir kentlerden oldukça farklı kılar.

Bu nedenle, bu alanlar hiçbir şekilde rekabet etmez; ancak daha ziyade birbirlerini tamamlar ve Ostia ile birlikte Roma duvar resminin en önemli ana bölümlerinden birini oluşturur. Zamansal kontekstleri ve tefrişleri bakımından karşılaştırılabilir başka evler modern zamanın Tunus'u olan Roma kenti Dougga'da yer alır. Ancak, bu evler birdenbire yok olmadı ve böylece evlerin içinde duvar resimlerinden ve zemin mozaiklerinden başka çok az sayıda ev parçası bulundu. Özellikle Efes'teki Yamaç Ev 2, İ.S. 270 yılında bir depremle tamamen yok olması nedeniyle sunacak çok şeye sahiptir. Bol miktarda tefrişat, taşınabilir envanter, alet ve hatta heykel dekoru ve kişisel kıymetli eşyalar

bulunmuş olup bunlar, asker imparatorların idaresindeki günlük yaşamın genel bir tasvirini yapmayı mümkün kılar.

Efes'in görünümü bir eyalet başkentinin görünümüdür. Hierapolis/Pamukkale'de ise bir mesire kenti olarak geç Helenistik dönemde yüklenen işlevi hâkimdir. Kent, Frigya'da yer alır ve Efes ile kabaca karşılaştırılabilir; ancak onun bir kültür mirası alanı olarak önemi, antik spa turizminin gelişmesine yol açan karbonat mineralleri teraslarına ve kaplıcalara dair doğal olguda ve pagan ve ayrıca Hristiyan döneminde bir kültür merkezinde yatar.

Bir liman kenti olarak Efes'in kent görünümü, örneğin güçlü Pers ve Nebati etkileri de sergileyen Palmira, Bosra ve Petra gibi kervan yolları boyunca yer alan diğer ticaret merkezlerinininkinden ve trafik kavşak yerlerinininkinden büyük ölçüde farklıdır. Efes ise M.Ö. birinci binyılda Yunan oldu ve 4. yüzyılın ikinci yarısından sonra Helenistik koine lehçesine mensuptu.

Efes'te bugün görülebilen mimarî topluluk, homojen bir gelişim evresi yansıtmaz; ancak bunun yerine M.Ö. 300 civarında kuruluşundan kentin M.S. 14. yüzyılda nihaî olarak terk edilmesine kadarki 1.700 yıllık uzun bir kentsel gelişimin ürünüdür. Efes, olasılıkla Roma İmparatorluğu döneminin en

Meryem Kilisesi'nin havadan görünüşü

büyük ve en yoğun nüfuslu kentlerinden biriydi. Tam anlamıyla görev yapan bir limanı olan bir ticaret merkezi olarak ve bir trafik kavşak yeri ve son derece verimli kırsal yer olarak burası yukarı İtalyan kenti Aquileia ile karşılaştırılabilir. Aquileia'dan farklı olarak, Efes imparatorluk döneminin ortası ve sonları boyunca önemini elinde tuttu ve Bizans döneminde sadece en büyük Hristiyan hac merkezlerinden (aşağısı ile karşılaştırınız) biri haline gelmemiş aynı zamanda da ticarî ve kültürel bir merkez olarak modern çağa doğru etki etmeye de başlayabilmişti. Örneğin, hükümdarın eski ikametgâhı Pergamum ile karşılaştırıldığında, Efes belki de 200.000 kişilik bir nüfusa sahip olarak eyaletteki en büyük kent iken Pergamum Roma dönemlerinde Asya eyaletinin başkentiydi. Pergamon'un aksine, Efes tam anlamıyla görev yapan bir limanın kontrolüne sahipti. Buna ek olarak, burası hükmeden Attalid sülalesine bağlı değildi. Dahası – ve bu istisnâ iyi kaderi geçmek neredeyse imkânsızdır – diğer çoğu büyük Roma kentinin aksine, modernitede Efes'in üzerine inşa olmadı. Antik kentin özgün planının hiçbir modern yapı tarafından bozulmamış ya da kaplanmamış olması bakımından Roma, İskenderiye, Atina, Aquileia ve Trier gibi kentlerden farklıdır.

Limanlar da Efes ile ayrılmaz bir şekilde bağlıdır. Etkileyici liman sistemleri ve tertibatı örneğin Carthage, Ostia Antica,

Aquileia ve Leptis Magna'da olduğu gibi başka alanlarda da elbette korunmaktadır. Efes'teki durum biraz önce bahsedilen diğer liman kentlerinden oldukça farklıdır: Prehistorik dönemden beri insanlar sürekli sedimantasyon süreçleri nedeniyle eski liman koylarını terk etmeye ve yenilerini yaratmaya zorlandı. Efes'in limanlarının taşınması, yerleşimlerin yerinin değiştirilmesiyle sonuçlandı. Doğal olarak korunaklı liman koyuna ek olarak, Pergamum kralı Attalos II M.Ö. 2. yüzyılda yapay bir liman havzası yaptırttı. Roma İmparatorluğu döneminde burası genişletildi, güçlendirildi ve bir kanal yoluyla açık denize bağlandı. İlerleyen sedimantasyon, Efeslileri kanalı sürekli olarak genişletmeye, dış limanlar yaratmaya ve rıhtımlar ile mendirekler inşa etmeye zorladı. Antrepolar, kiliseler, gömüt anıtları ve deniz fenerleri karşılaştırmaları olmayan ve böylece gerçekten eşsiz olarak betimlenebilecek eşsiz bir liman peyzajı tablosunu tamamlar. Alüvyonla dolma ya da ayrıca tam tersi olan deniz seviyesinin yükseltisi boyunca çamur birikiminin hepsi de Aquileia ya da Butrint gibi başka yerlerde de meydana gelen olgulardır ve kültürel peyzajda daimî değişiklikler yapmakta bir rol oynamıştır. Efes, insanların binyıllar süresince bu doğal kuvvetlere karşı gözlenebilir mücadelesi ve değişen topografik durumlara ve yaşam koşullarına devamlı adaptasyonları nedeniyle emsalsizdir.

Geç Antik dönem konutunun kazısı başlarken

En azından M.Ö. 2. binyıldan bu yana Efes bir kült merkezi olarak görülebilir; ancak Çukuriçi Höyük dişi idollerinin belirttiği üzere, bu durumun çok daha önceden zaten böyle olmuş olması olasıdır. Bu gelişme, Hristiyan döneminde devam etti ve hatta yoğunlaştı. Bu ister sadece efsanelerde kayıtlı olsun isterse de tarihsel olarak doğrulanmış olsun, azizlerin hatırı sayılır varlığı ve alanın dinî ve siyasî önemi ve iyi bilinen yerel şehitler, geniş bir hac işletmesinin ve eulogia ticaretinin kurulmasına yol açtı. Aziz Paul'un misyoner çalışması ile bağlantılı olarak, Efes olasılıkla Hristiyanlığın doğu Akdeniz'e yayılışına yönelik merkezî alanlardan biriydi ve Tarsus, Paphos, Korinth, Atina, Selanik ve Philippi ile yan yana incelenebilir. Hristiyanlığın devlet dini olarak kabul ettirilmesinden sonra önemini yitirmedi. Anıtsal Hristiyan kutsal kompleksleri, özellikle de Ayasuluk'taki St. John bazilikası ve Efes'teki Meryem kilisesi, kentin refahının kanıtıdır. John, yedi uyuyanlar, Timothy ile Magdalalı Meryem ve aynı zamanda da geleneğe göre burada yaşamını yitiren Tanrı'nın Annesi Meryem'in hürmet edilen gömütleri nedeniyle hac alanı çekiciydi. Son iki kişi, Kuran'da da yer alıyordu ve bu nedenle Müslümanlarca ibadet ediliyordu. Bu durum, Hristiyan-Bizans yönetiminin sona ermesinin ardından modern zamana kadar bu iki Hristiyan azizenin son istirahat yerine dair sürekli hac geleneğini açıklar.

Efes'in istisnaî dinî ve tarihî önemi, alanın devamlı olarak bir kült merkezi ve hac mabedi olarak kullanılmasına dayanır; ancak bir kültün fiilî devamlılığı söz konusu değildir. Bu bakımdan Efes, tanrı Jüpiter'in hürmetine doğrudan bağlı olan Baalbek gibi diğer antik mabetlerden ve hac merkezlerinden farklıdır. Bülbüldağ üzerindeki Meryem Ana Evi'nin çevresindeki hac faaliyeti ancak yukarıda genel olarak tarif edilen durumlarda açıklanabilir. 19. yüzyılda yeniden keşfedilen antik bir gelenek yeniden canlandırıldı ve Efes'in ziyaretçileri dinsel bakımdan motive olan hacılar ile çeşitlendirilir.

"Sosyokültürel değişime rağmen devamlılık", Türk fethinden ve Ayasuluk'taki kentin Aydınoğulları'nın başkenti olarak gelişmesinden sonra bile bölgeyi karakterize eder. Efes/Ayasuluk, Bizans ve Türk kültürünün birleşimine yönelik etkileyici bir örnektir. Bu, özellikle 14. ve 15. yüzyıla ait mimaride ve aynı zamanda günlük hayatın kültüründe ve gömüt ayinlerinde gösterilebilir. İstanbul, Şam, Halep, Bağdat vb. büyük ortaçağ metropolü hâlihazırda "Bizans mirası – Arap/Türk Yeniliği" bakımından çok ilgi görmüşken bölgesel merkezler fark edilemeden kalmıştır. Hisarları, kale tepesi ve aşağı kent ile Türk kenti Ayasuluk, antik mirasın maddî olmayan bir şekilde algılanabilir kaldığı böyle bölgesel bir merkez için tipik bir örnektir.

Geç Antik dönem konutu

Meryem Kilisesi

Özetle, bununla beraber Efes kenti üç sebeple ön plana çıkar. Birincisi, kent dokuz bin yılı aşkın süredir kesintisiz bir şekilde ikamet edilmiş antik uygarlığın en önemli bölgeler üstü merkezlerinden biri olarak tüm tarihsel dönemlerde büyük bir rol oynadı. Daha önce de bahsedildiği gibi, Efes arkeolojik alanı Prehistorik, Arkaik, Klasik, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Aydınoğulları, Osmanlı ve modern dönem kalıntılarını bir araya getirir ve bu nedenle öne çıkan kültürel peyzaj olarak tanımlanabilir. Roma kenti Efes, antik dünyanın modern zamanlarda üzerine inşa olmamış (örneğin Roma, İskenderiye ya da Antiochia'da inşa olduğu gibi) tek mega kentidir. Bu nedenle, Efes arkeolojik alanı, antikitedeki kentsel yaşam olgularını irdelemek için eşsiz bir teşvik edici durumdur.

İkinci olarak, iki yüzyıla (M.S. 1. ve 2. yüzyıl) ait iyi korunmuş mimarî anıtlardan oluşan karşılaştırılabilir otantik bir topluluk hiçbir yerde değil ancak Efes'te bulunmalıdır. Örneğin, Yamaç Evler, gerçekten eşsiz olup Küçük Asya'nın kentli seçkin sınıflarının iç tasarımıdaki Roma zevkinin canlı bir resmini sunar. Bu konut yapılarının korunma durumu ancak Pompei ve Herculaneum kentleriyle karşılaştırılabilir; fakat tarih aralıkları bakımından farklılaşırlar. İmparatorluk döneminin ortalarına, özellikle de asker imparatorların dönemine dair Efes kanıtının

bugüne kadar hiçbir paraleli yoktur. Efes'in, antik dünyanın büyük liman kentlerinden biri olarak da görülmesi gerekir ve Roma/Portus ve İskenderiye ile karşılaştırılabilir. En azından Helenistik dönemden Selçuklu dönemine kadar iyi korunmuş büyük bir kent ile bir limanın birleşimi oldukça eşsizdir ve bu buluntu topluluğunun korunması insanlık için büyük bir zorlu görevdir.

Son olarak, Efes, antikitenin en etkili kültlerinden biri, Hristiyanlığın kendisinin kökleri ile ve diğer karşılaştırılabilir merkezlerin paylaşımadığı bir durum olan Selçuklu Aydınoğulları hanedanı idaresinde kent için son gelişme zamanı sırasında Müslüman inancı ile istisnâ dinî ilişkilere sahiptir. Bölgeler üstü dinî merkez olarak Efes; Artemis Tapınağı, St. John bazilikası, Meryem Kilisesi, Yedi Uyuyanlar mağarası ve İsa Bey Camii gibi eşsiz kült yapıları yansır. Son olarak, hâlâ şimdiki zamana kadarki öne çıkan dinsel devamlılığı vurgulayan önemli sembolik değeri için Meryem Ana Evi'nden de bahsetmek gerekir.

Yedi Uyuyanlar

Yedi Uyuyanlar

Öne Çıkan
Evrensel Değerlerin
Önerilen Beyanı

Antik uygarlığın en önemli merkezlerinden biri olan Efes, dokuz bin yılı aşkın süre boyunca kesintisiz bir şekilde ikamet edilerek Prehistorik, Arkaik, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Aydınöğulları (Beylik), Osmanlı ve modern dönem kalıntılarını bir araya getirmekte ve bir uygarlık merkezini ve zengin ve gelişen bir kültürel yaşamın odak noktasını temsil etmektedir. Tüm tarihsel dönemler boyunca her zaman önemli bir liman kenti olmuştur. Türkiye'deki (örneğin Perge ve Afrodiasias) ve Akdeniz'deki sadece diğer birkaç antik kent gibi, Efes'in üzerine asla inşa olmamıştır ve Efes, Çukuriçi Höyük'te Neolitik Çağ'dan Ayasuluk'ta Ortaçağ dönemine kadar kesintisiz olarak nüfus barındırdı ve çoğunlukla çevredeki bölge için merkezî alan olarak hizmet etti.

Çukuriçi Höyük'teki kazı çalışmaları, Efes'teki en azından 8.200 yıl önce başlayan en eski yerleşimi aydınlattı. Ancak, höyüğün yamaçlarındaki jeolojik sondajların sonucunda, burada daha erken bir yerleşim olasılığı inanılabilir görünüyor. Alan ayrıca M.Ö. 3. binyılın başlarındaki kültürel değişiklikleri anlamak için erken Tunç Çağ'dan dikkate değer iyi korunmuş kalıntılar sunar.

Efes, sadece Ege ile Anadolu arasında – ve böylelikle Avrupa

ile Asya arasında – çok önemli bir noktada bulunmakla kalmaz, kent aynı zamanda Anadolu'nun Ege kıyısının orta bölgesinde yer alır ve bu nedenle batı Anadolu'nun merkezî kenti haline gelmek onun alnına yazılmıştı. Kentin zengin Asya eyaletinin başkenti haline gelmesinin ve Roma İmparatorluğu'nda mega kentlerden biri olmaya yükselmesinin kentin görünümü ve gelişimi için dikkate değer sonuçları olmuştur. Panayırdağ ve Bülbüldağ arasında yer alan Helenistik-Roma kent merkezinde görülebilen mimarî anıtlar çoğunlukla Roma İmparatorluğu döneminin ortalarına tarihlenir ve hepsi de tarihsel kontekstleri, sanatsal işçilikleri ve bilimsel kaynak olarak önemleri ve şehir planlamayla alâkaları bakımından eşsizdir. Bunlardan bazılarından Yeni Ahit (İncil) gibi iyi bilinen yazılı kaynaklarda bahsedilir. Diğerleri ise 431 yılında 3. ekümenik konsülün düzenlendiği Azize Meryem Kilisesi gibi tarihsel geçmişleri nedeniyle öne çıkan bir öneme sahiptir. Örneğin, büyük ölçekli tiyatro bugün hâlâ çok büyük sayıdaki Efes sakinine ve kentin bu refah dönemine dair bir izlenim verir.

Ortaçağ zamanı, Selçuklu Aydınöğulları Hanedanı idaresinde dikkate değer İsa Bey Camii'nin ve çok sayıda hamamın ve mezarın inşa edildiği kent için son gelişme zamanını getirdi.

Ayasuluk Kalesi, St. John Bazilikası, İsa Bey Camii ve Artemis Kutsal Alanı

1895'te Artemision'da kazılar

Sonuç olarak, Efes'in öne çıkan evrensel değeri, öncelikle bu alanı etkileyen ve Çukuriçi Höyük'te bakır çağından Ortaçağ'a kadar ulaşan insanlık tarihinin tüm önemli aşamalarından tarihsel kanıtlar şeklinde kültürel mirasın çeşitliliğinde yatar. Efes; arkaik dönemden Helenistik döneme, Helenistik dönemden Roma dönemine ve Roma döneminden Hıristiyanlığın doğuşuna ve onun kurumsallaşmasına kadar en iyi kentleşme, mimarlık ve dinsel tarih temsillerine ev sahipliği yapar. Farklı dönemlerden en rafine ve iyileştirilmiş mimarlık ve kentsel planlama örneklerine sahiptir.

İkincisi, birkaç limana ve liman tertibatına, nekropollere, en azından bir ekstramural mabede ve onun yakın çevresine sahip bir prehistorik/antik/ortaçağa ait kentin bozulmamış planı eşsizdir. Efes bölgesinin tarihi boyunca tedricen alüvyonla dolması nedeniyle katmanlarda hiçbir devasa kaplama yoktur; aksine, farklı yerlerde birkaç alan tanınabilir. Bu nedenle, 7 kilometreden fazla bir uzunluğa sahip eşsiz bir liman peyzajından bahsedebiliriz.

Üçüncüsü, Panayırdağ ile Bülbüldağ arasındaki vadinin Helenistik-Roma kent merkezinde yer alan özellikle Roma

İmparatorluğu döneminin ortalarına ait mimarî anıtlar, bugün çok sağlam olup Celsus Kütüphanesi gibi anastilosis ile kısmen yeniden dikilidir ve eşsiz bir korunma durumundaki Yamaç evler adı verilen konut bölgelerini halka sunar. Korunmuş mimarî kalıntılar, bölgeler üstü güce sahip bir eyalet başkentinin zenginliğini ve güvenini yansıtır. Buna ek olarak, tek anıtları bağlayan caddelerin ve meydanların kazılması yoluyla Efes'in öne çıkan değerinin, Efes'in başka bir yerde aynı yoğunlukta deneyimlenemeyecek özgün Roma kentsel peyzajına dair eşsiz ve canlı bir izlenimin içinde bulunması gerekir.

Ayrıca Efes'in bölgeler üstü önemle birkaç yüzyıl boyunca önemli bir kesintisiz dinî merkez olması nedeniyle dinsel tarihle öne çıkan bir ilgisi bulunur. İyonyalı Yunanlılar geldiği zaman prehistorik Kibele/Meter kültü Küçük Asya'da zaten yaygındı. Bu tanrıçaya tapınma Artemis'inkiyle birleştirildi ve yeni kült birçok yandaşı kendine çekti. Yunan ve Roma antikitesinin döneminde, kentin koruyucusu Tanrıça Artemis'in mabedi büyük ölçüde yenilendi ve onun mermer tapınağı Antik Dünya'nın Yedi Harikası arasında sayıldı. Meryem Ana Evi'ndeki hac son 100 yılın bir gelişmesi olmasına rağmen, alanın geleneği ve Azize Meryem'e tapınma geleneği

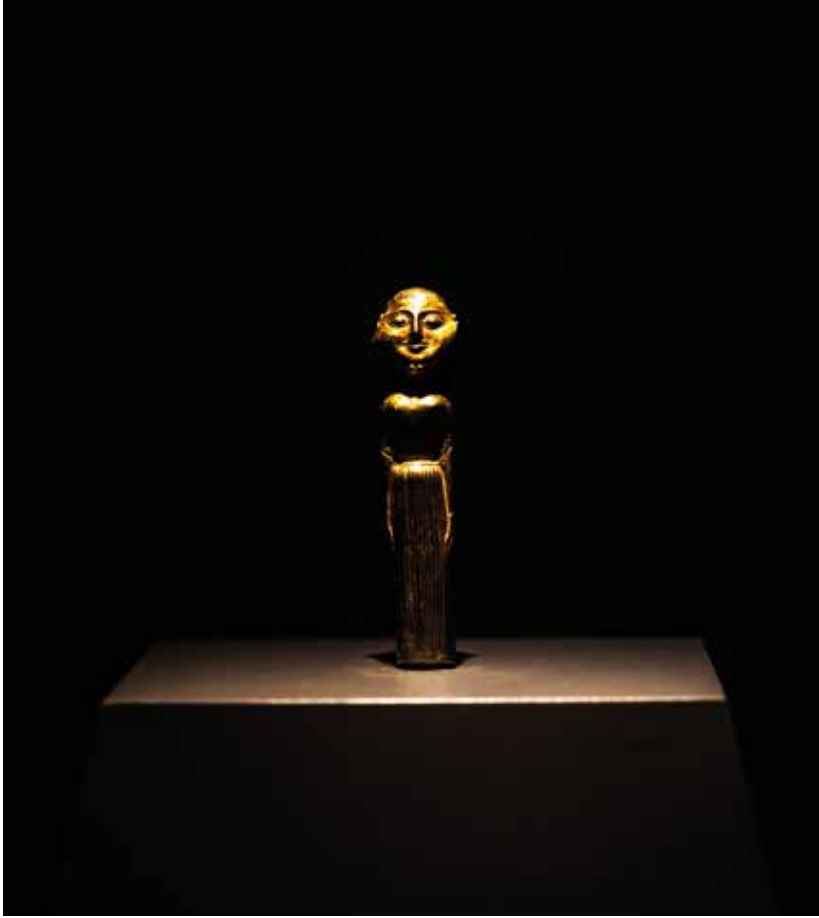

British Museum'da bulunan Artemis Tapınağı'na ait kabartmalı sütun

British Museum'da bulunan Artemis Tapınağı'na ait Arkaik sütun başlığı

Artemis Kutsal Alanı'ndan altın adak heykelciği

antikiteye kadar uzanır. Bu nedenle, Meryem Ana, yerleşim modelleri ve dinsel tarih bakımından antikiteden modern zamanlara kadarki devamlılığın çok önemli bir kanıtıdır. Hristiyanlık bir devlet dini haline geldikten sonra, Havari John'un mezarı, Bizans İmparatoru Justinian'ın üzerine görkemli bir bazilika diktirdiği önemli bir hac alanı haline geldi. Selçuklu Hanedanı idaresinde İslâm'ın zaferinin ardından, Aydınoğulları Hanedanı'ndan İsa Bey, bugün hâlâ bir dinî ibadet alanı olarak hizmet eden, eşsiz mimarî konsepti ve güçlü Bizans gelenekleri ile etkileyici camiye inşa etti. Müslümanların ve Hristiyanların Efes'teki birkaç yere ortak ziyaret alanının çok ayırt edici bir başka özelliğidir.

Özetle, coğrafi konum sayesinde antikitede Efes, limanı nedeniyle göç ve ticaret yollarının bir geçiş yeri üzerindeydi. Tüccar kitlesi ve yabancıların akını, çok etnik bir nüfusu oluşturdu ve bir kültür, âdet ve yaşam alışkanlığı çeşitliliği sağladı. Bir tarafta Efes kültürler arası alışverişte büyük bir rol oynarken diğer tarafta da Anadolu'daki diğer birçok antik kent için prototipti. Aday gösterme, uzun süredir var olan tarihsel ve kültürel geleneğin eşsiz ve tek kanıtıdır.

Artemis Kutsal Alanı'ndan altın adak heykelciği

Ayasuluk Kalesi, St. John Bazilikası, İsa Bey Cami ve Artemis Kutsal Alanı

Ayasuluk Kalesi, St. John Bazilikası, İsa Bey Cami ve Artemis Kutsal Alanı

19. yy. sonunda Ayasuluk Kalesi'nin batı yamacı

İsa Bey Camii, St. John Bazilikası ve Ayasuluk Kalesi'ne havadan bakış

Bizans-Selçuk dönemi kullanılmış olan iç kaleye havadan bakış

Ayasuluk Kalesi ana giriş (Takip Kapısı)

St .John'un mezarı

Ayasuluk Kalesi

St. John Bazilikası

St. John Bazilikası

Kale Camii

Ayasuluk Tepesi'ndeki Kale Köşkü'nün mermer kapı söveleri

İsa Bey Camii

İsa Bey Camii'nin taç kapısı

Beylikler Dönemi'ne ait çeşitli mezar taşları

İsa Bey Hamamı

Meryem Ana Evi

Meryem Ana Evi

Meryem Ana Evi

Çukuriçi Höyük

Çukuiçi Höyük

Çukuiçi Höyük

Çukuriçi Höyük yerleşim katmanları

Efes Yukarı Kapı

Efes Aşağı Kapı

Pamucak Sahili (Efes Plajı)

Efes'in Leylekleri

APASAS'TAN SELÇUK'A

Çukuriçi Hüyük'teki son kazılar Selçuk'un tarihini yaklaşık 8600 yıl önceye götürüyor. Burada Bronz Çağı sonuna kadar süren yerleşim bir şekilde bugünkü Ayasuluk Tepesi'ne taşınıyor ve devam ediyor...

MÖ 2. binin ikinci yarısına ait Hitit belgelerinde sözü edilen **Apasas** adlı kent, olasılıkla günümüz Efes'inin içinde bulunduğu bölgeydi. Ayasuluk Tepesi'nde yapılan kazılarda ortaya çıkan buluntular; Hitit imparatorluk döneminde Batı Anadolu'da onlara yarı bağımlı Arzawa-Mira krallığının başkenti olan Apasas'ın Ayasuluk Tepesi olduğunu göstermektedir.

Efsaneye göre Efes, MÖ 1000'li yıllarda Atina Kralı Kodros'un oğlu Androklos tarafından Panayır Dağı'nın eteklerinde kurulmuştu. Şehrin lonlar öncesi nüfusunu Kar, Leleg, Lyd gibi Anadolu halkları oluştuyordu. Antik kaynaklarda Amazonlarca kurulduğu belirtilen Apasa'nın Alope, Ortygia, Amorge, Smyrna Trakhia, Haimonion, Ptelia gibi değişik adlar taşıdığı belirtilse de, şehrin tarihte en çok bilinen adı **Ephesos** olmuştur.

Lydia Kralı Kroisos tarafından MÖ 560 yıllarında, Artemis Tapınağı çevresindeki ikinci Efes'e zorla taşınan kent, Küçük Menderes'in alüvyonlarıyla dolup bataklıkla dönüştüğü için Büyük İskender'in haleflerinden Lysimakhos tarafından ise bugünkü yerine taşınır. Panayır ile Bülbül dağları arasındaki vadiye kurulan yeni kentin çevresi 9 km. uzunluğunda ve 10 m yüksekliğinde bir surla kuşatılmıştır. Birbirini dik kesen caddelerden oluşan, modern şehircilik anlayışına uygun olarak inşa edilmiş bu yeni kente Lysimakhos, karısı Arsinoe'nin adını vermiş ancak kent sonrasında tekrar **Ephesos** adına kavuşmuştur.

Bizans Çağı'nda limanın dolması kentin son kez yer değiştirmesine neden oldu ve böylece Efesliler kentin ilk buluntularına rastlanan Ayasuluk Tepesi'ne geldiler. Bunun en önemli nedeni St.

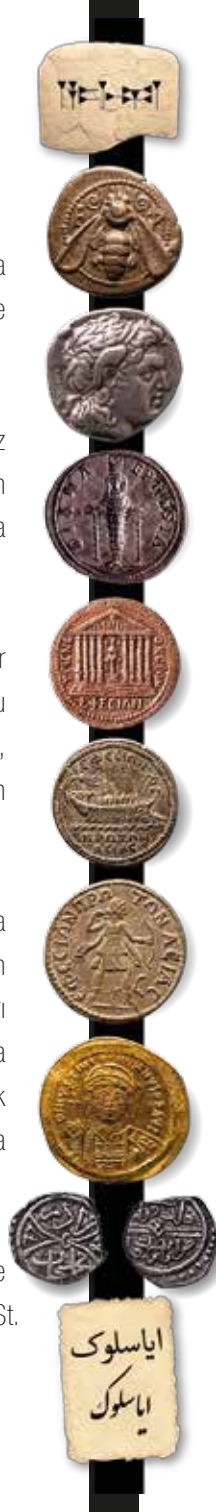
Jean'ın mezarının burada bulunması ve mezar üzerine önemli bir kilisenin inşa edilmiş olmasıydı. MS 7. Yüzyıl'dan itibaren bugünkü Selçuk Kalesi'nin bulunduğu Ayasuluğ Tepesi civarında şekillenmeye başlayan yeni kentin adı ise St. Jean'a verilen ad olan **Hagios Theologos** (Kutsal İlahiyatçı) olmuştur.

Türklerin bölgeye geldikleri 14. Yüzyıl başlarından itibaren "Hagios Theologos" olarak geçen yerleşimin adı **Ayasuluk / Ayasuluğ** olarak dönüşmüştür. Aydınoğulları Dönemi'nde bir süre beylik merkezi olan Ayasuluğ; Cenevizlilerle yapılan ticari anlaşmalarda **Alto Luogo** olarak geçmektedir.

Osmanlı Dönemi'nde de **Ayasuluk / Ayasuluğ** adı kullanılmaya devam etmiştir. Aydınoğulları Dönemi'nin mamur kentinin yıkılmaya yüz tutmaya başlaması üzerine Osmanlı Dönemi'nde **Viranşehir** dendiği de olmuştur. Bazı XVII. Yüzyıl kaynaklarında "**Akçaâbâd nâm-ı diğer Ayasuluğ**" şeklinde ifadeye de rastlanmaktadır. **Akıncılar** adı ise nahiye merkezi olan köyün adı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Selçuk adı ise İttihat ve Terakki Partisinin genel politikası olan milliyetçiliğin etkisini her alanda gösterdiği, bu etkinin bir sonucu olarak bazı kaza ve köylerin adlarını değiştirdiği dönemde verilmiştir. 16 Kasım 1914'te Ayasuluğ ismi **Selçuk** olarak değiştirilmiş ve 1941'de kapatılana kadar Şirince Belediyesi'ne bağlı kalmıştır. 1 Ocak 1943 tarihi itibarıyla Kuşadası kazası, Akıncılar Nahiye merkezi olan Selçuk'ta, Belediye teşkilatı 57 personelle kuruldu.

19 Haziran 1957 tarihinde ise Kuşadası Kazası Aydın Vilayetine bağlanmış, Selçuk ise İzmir İli'ne bağlı ilçe statüsüne kavuşmuştur.

SELÇUK
BELEDİYESİ
www.selcuk.bel.tr

ÖAI
ÖSTERREICHISCHES
ARCHÄOLOGISCHES
INSTITUT

